



Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

Landskapsarkitektens möjligheter att delta inom ekoturismen

Sara Henriksson

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
EX0499 Projekt i landskapsarkitektur, 2012, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, *Uppsala*
Nivå: Grundnivå G2E

© Sara Henriksson

Titel: Landskapsarkitektens möjligheter att delta inom ekoturismen

Engelsk titel: The Landscape Architect's Opportunities to Participate in Ecotourism

Nyckelord: Ekoturism, Ekoturismanläggning, Hållbar turism, Landskapsarkitekt, Landskapsarkitektur

Handledare: Marina Queiroz, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Katri Lisitzin, SLU, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Ekoturism är en form av turism som bidrar till skyddet av natur- och kulturmiljöer och gynnar lokalbefolkningens välbefinnande. Ekoturism uppkom som en revolt mot massturismen som orsakade både social, ekologisk och ekonomisk negativ påverkan på natur, kultur och samhälle. För att garantera att en anläggning/arrangör bedriver verksamheten utefter ekoturismens principer finns ekoturismmärkningen Naturens Bästa. Svenska Ekoturismföreningen certifierar ekoturismanläggningar/-arrangörer samt skapar riktlinjer för hur verksamheten ska bedrivas i Sverige. Ekoturismen var när den uppkom en ny nisch för landskapsarkitekter och fortfarande idag är ekoturismen relativt utforskad inom landskapsarkitekturen. Uppsatsens syfte var att, genom en litteraturundersökning och ett samtal med Per Jiborn, ta reda på landskapsarkitektens möjlighet att delta inom arbetet med ekoturism. Som exempel studerades möjligheterna för landskapsarkitekten att förbättra arbetet vid uppbyggnad av en ekoturismanläggning samt dess utveckling. Uppsatsen beskriver utifrån detta två studentprojekt från Zambia respektive Filippinerna där landskapsarkitekten varit delaktig och hur landskapsarkitekterna arbetat fram gestaltungsförslag utifrån ekoturismens principer. För att skapa förståelse och visa på möjligheter för landskapsarkitekten att delta, sammanfattas hur arbetet med ekoturism fungerar i Sverige, landskapsarkitektens relation till ekoturism och vad landskapsarkitekter bidragit med inom ämnet idag. Genom att visa hur landskapsarkitektens kunskap och redskap så som inventering, analys och förmågan att se helhetslösningar kan bidra inom ekoturismen klargörs en koppling mellan de två begreppen; ekoturism och landskapsarkitektur. Landskapsarkitekten är idag inte aktivt deltagande inom ekoturism. De få projekt som gjorts med landskapsarkitekter innefattar till största delen utformning av ekoturismanläggningar. I ett samtal med Per Jiborn anställd hos svensk ekoturismförening menar Jiborn att landskapsarkitekten kan bidra inom ekoturism men att ekonomin inom ekoturism begränsar möjligheterna i Sverige. Företagen som utvecklar ekoturismanläggningar är ofta småskaliga med en begränsad budget varvid externa konsulter sällan hyrs in. För att försäkra att ekoturismanläggningar följer bestämmelserna och riktlinjerna för ekoturism bör uppföljning av verksamheten ske var tredje till femte år. Vid uppföljningen undersöks aspekter som bland annat natur- och kulturpåverkan. Uppsatsens slutsats visade på att landskapsarkitekten med sina kunskaper har möjlighet att delta inom arbetet med ekoturism på följande punkter; utformning och uppstart av ekoturismanläggning, utveckling och uppdatering av riktlinjer och verksamhetsplaner samt uppföljning hos ekoturismföretag.

Nyckelord: Ekoturism, Ekoturismanläggning, Hållbar turism, Landskapsarkitekt, Landskapsarkitektur.

Abstract

Ecotourism is a form of tourism that helps to protect natural and cultural environments and benefit the wellbeing of local populations. Ecotourism arose as a revolt against mass tourism, which caused social, ecological and economic negative impacts on nature, culture and society. The ecotourism label Nature's Best guarantee that an ecotourism facility/organizer meets the requirements of ecotourism. The Swedish Ecotourism Society certifies ecotourism facilities/organizers as well as creating guidelines of ecotourism in Sweden. When ecotourism arose it was a new niche within landscape architecture, and still today ecotourism is a relatively unexplored subject by landscape architects. The purpose of this thesis was, by a literature survey and a dialogue with Per Jiborn, to determine the landscape architect's ability to participate in the process of ecotourism. The possibilities of landscape architect to improve the work of building ecotourism facilities was studied as an example. The paper describes two student projects from Zambia and the Philippines where landscape architects were involved and the work of the landscape architects based on ecotourism principles. To understand and demonstrate the opportunities for landscape architects to participate following will be summarized, the process of ecotourism in Sweden, the landscape architect's relation to ecotourism and what has been done by landscape architects within the subject today. The link between the two terms; ecotourism and landscaping is clarified by showing how the knowledge and tools of landscape architect's can help within ecotourism. The landscape architect is not currently participating within ecotourism. Few projects are done in conjunction with landscape architects who mostly comprise design of ecotourism facilities. Per Jiborn, employee of the Swedish Ecotourism Society says landscape architect can help within ecotourism but because of the financial limitation of ecotourism opportunities are limited. Companies developing ecotourism facilities are often small with limited budget in which external consultants are rarely hired. To ensure ecotourism facilities comply with the rules and guidelines of ecotourism follow-ups should be taking place every three to five years. Aspects such as natural and cultural impact examines in the follow-up. Conclusion of this essay showed that the landscape architect with their skills has the opportunity to participate within the process of ecotourism in following parts, design of ecotourism facility, development and updating of guidelines and operating plans, and follow-up of ecotourism businesses.

Keywords: Ecotourism, Ecotourism facility, Landscape architect, Landscaping, Sustainable tourism

Introduktion

I introduktionen presenteras uppsatsens ämnesområde och bakgrundsinformation ges för att underlätta förståelsen för läsaren. Introduktionen berättar också hur uppsatsen har avgränsats, dess syfte samt uppbyggnad.

Inledning

Turismen har blivit världens största ekonomiska aktivitet och livnär många människor på vår jord. Trots detta utnyttjas naturen som inkomstkälla och turismen lämnar avtryck i naturen. I och med att den orörda naturen blivit mer sällsynt har den orörda naturen också blivit mer attraktiv och ökat i värde (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.7). Genom ekoturismen uppkom ett nytt sätt att resa under 1970-talet och uppkom som en revolt mot den okontrollerade turism som orsakade föroreningar och skada i naturen (Iacobucci 2005, s.12). Syftet med ekoturism är att främja miljömedvetenhet hos turisterna, gynna lokal omgivning samt skydda och värna naturen. Ekoturism innebär att turismen sker på naturens villkor (Weaver 1998, s.90-91).

I Sverige arbetar Svenska Ekoturismföreningen med ekoturism och miljömässig kvalitetssäkring av turismanläggningar i form av märkning av Naturens Bästa. Internationellt finns liknande organisationer som arbetar för samma syfte (Ekoturismföreningen 2004a).

Ekoturismen var en ny nisch för landskapsarkitekten när begreppet uppkom och är fortfarande relativt outforskat inom vår profession. Hittills har inga projekt inom ekoturism utförts i samarbete med landskapsarkitekter i Sverige¹. Uppsatsen undersöker därför möjligheten för landskapsarkitekten att delta inom ekoturismen samt om landskapsarkitektens deltagande kan förbättra arbetet med ekoturism.

Struktur

Uppsatsen är strukturerad i fyra delar; introduktion, metod, resultat och diskussion. Introduktionen innefattar ekoturismens bakgrund, definition samt problematik för att ge förståelse för ämnet. Metoddelen förklarar hur uppsatsen genomfördes. Nästa del är resultatet som beskriver hur två studentprojekt där ekoturismanläggningar utvecklats i samarbete med landskapsarkitektstudenter, landskapsarkitektens relation till ekoturism samt ekoturismens arbete i Sverige. Resultatdelen innefattar också ett samtal med Per Jiborn, heltidsanställd hos Svenska Ekoturismföreningen. I den sista delen av uppsatsen diskuteras delar av ekoturismprocessen landskapsarkitekten skulle kunna delta och vad landskapsarkitektens hjälp skulle innebära.

Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte var att undersöka om det finns möjlighet för landskapsarkitekten att delta inom ekoturism. Målet var att ge en förståelse för vad ekoturism är,

¹ Per Jiborn anställd hos Svenska Ekoturismföreningen, telefonsamtal den 2012-05-21.

hur arbetet med ekoturism utförs i Sverige samt ge exempel på hur och varför landskapsarkitekten kan bidra med sitt arbete i ekoturismprojekt. Uppsatsen undersöker också om landskapsarkitekten har varit delaktig inom ekoturismprojekt.

Uppsatsen svarar på frågan; Vilka möjligheter finns det för landskapsarkitekten att delta inom ekoturism? För att ge en ökad förståelse av ämnet besvaras även följande fråga; Hur arbetar man med ekoturism i Sverige?

Avgränsning

Uppsatsen begränsas geografiskt genom att beskriva ekoturismens arbete i Sverige samt två studentprojekt i Zambia respektive Filippinerna. Sverige valdes ut då landet kommit långt inom ekoturismens utveckling. De två studentprojekten valdes ut då de är de enda projekten från SIDA och inom ämnet ekoturism som utförts av landskapsarkitektstudenter. Uppsatsens fokus ligger på var i ekoturismens arbete landskapsarkitekten kan vara delaktig. Variationen av länder kan ge differens i resultatet och en bredare kunskap om ekoturism.

Begreppsprecisering

Här preciseras ord, begrepp och förkortningar som är vanligt förekommande i uppsatsen. Detta för att underlätta en fortsatt läsning.

Begrepp

Alternativ turism är till största delen hållbar turism och innefattar inom den delen ekoturism. Turismen ska minimera miljö och socialkulturell påverkan av människan i naturen (Wearing & Neil 2009, s.229).

Arrangemang är en tydligt beskriven reseprodukt som innefattar någon form av aktiviteter i naturen och som arrangeras av en turistföretagare (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.9).

Arrangör är en turistföretagare vilken arrangerar naturaktiviteter i Sverige och som är registrerad hos Skattemyndigheten (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.9).

Bärkraft/bärkapacitet är den nivå av besökare som området klarar av samtidigt som besökarna får högsta upplevelse och minst påverkan på naturens resurser. Bärkapaciteten bestäms av många faktorer så som miljömässiga, sociala, lokala och kulturella (Wearing & Neil 2009, s.230).

Ekoturism är ansvarsfull turism som uppfyller ekoturismkraven och därmed bedrivs i syfte att främja och bevara naturen, gynna lokalbefolkningen, sprida kunskap om natur, djur och dess ekosystem (Wearing & Neil 2009,s.232).

Ekoturismmärkning/Ekoturismcertifiering är en märkning som garanterar att anläggningen eller arrangören uppfyller kraven för bedriva ekoturism samt följer kraven. Märkningen kallas Naturens Bästa och godkänns av Svenska Ekoturismföreningen (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.5).

Ekoturismanläggning är en anläggning för ekoturister som uppfyller kraven för att bedriva ekoturism (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.5).

Hållbar betyder att kunna genomföras utan att skada natur- och kulturmiljöer tillstånd, hälsa och integritet (Wearing & Neil 2009,s. 236).

Hållbar turism är turism som har syftet att bevara och gynna den miljö i vilket turism sker (Weaver 1998, s.5-15).

Hållbar utveckling är utveckling i riktning av dagens behov [mänskliga] utan att äventyra kommande generationers möjlighet att tillgodose sina behov (WCED 1987, s.8).

Massturism är all turism som sker världen över oavsett syfte och innebörd (Wearing & Neil 2009, s. 235).

Naturbaserad turism är turism med syftet att se och uppleva naturen. Naturbaserad turism kan vara icke hållbar eller hållbar (Weaver 1998, s.5-15).

Naturturism är samma benämning som alternativ turism (Weaver 1998, s.5-15).

Bakgrund

I bakgrunden förklaras begreppet ekoturism för att ge förståelse för fortsatt läsning i uppsatsen. Avsnittet förklarar turismens ökning och ekoturismens uppkomst och definition. Avslutningsvis redovisas ekoturismens ekologiska, sociala och ekonomiska effekter för att ge förståelse för fördelar och nackdelar med arbetet med ekoturism.

Turismens ökning

Turismen har blivit världens största ekonomiska aktivitet och ett sätt att öka värdet på den natur som lämnats orörd (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.7). Enligt FN:s världsturistorganisation, World Tourism Organizations, UNWTO (2011), har det internationella resandet ökat med 110% sedan år 1991 och antas fortsätta öka, under år 2012 beräknas de internationella resorna stiga över biljonstreck. Turismens ökning innebar att utsläpp från olika sorters transportmedel ökade och dess effekter var till stor del negativa och bidrog med försämrat klimat. De negativa effekterna var även ökat avfall i form av sopor, negativ kultur- och naturpåverkan samt viltstörningar (Hanneberg 1996, s.8-9). Av dessa anledningar uppkom naturbaserad turism och ekoturism som gemensamt har ett syfte att uppleva naturen. Det finns dock en skillnad på naturbaserad turism och ekoturism och för att reda ut uttrycken är det nödvändigt att först förklara begreppet turism. Nationalencyklopedin (2012b) definierar följande:

Turism, människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför den vanliga omgivningen. Besökets sammanlagda vistelsetid ska vara kortare än ett år. Resans huvudsyfte ska vara annat än att utöva ett arbete som betalas av någon på platsen. Den internationella turismen svarar för en stor del av världshandeln. Ett alternativ till den vanliga massturismen är ekoturism.

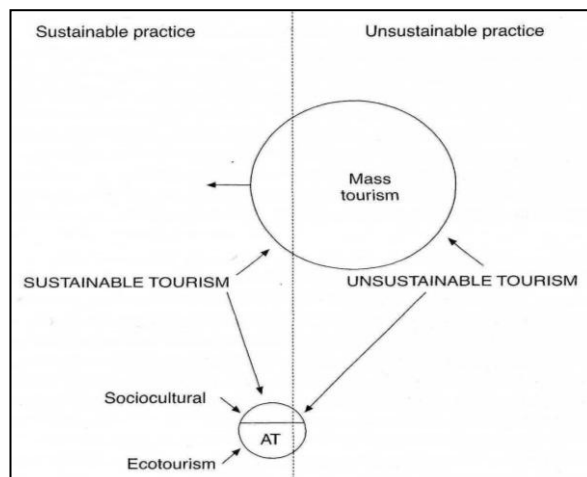
Från massturism till ekoturism

Med massturism menas all turism i världen. Massturismen kan delas in i två kategorier hållbar turism och icke hållbar turism (Weaver 1998, s.5-15). David Bruce Weaver, forskare och författare till boken *Ecotourism in the less developed world*, menar att hållbar turism är gynnsam på obestämd tid och inte försämrar miljön varken fysiskt och socialt (Weaver 1998, s.5-15). Hållbar turism innefattar till stor del den naturbaserade turismen men all naturbaserad turism är inte hållbar (se nedre symbolen i bilden). Naturbaserad turism har syfte att se och uppleva naturen. Naturbaserad turism kan vara nöjesresande men inte tillräckligt genomtänkt för att vara ekologiskt uthållig och uppfyller inte hållbarhetskraven för ekoturism, menar Peter Hanneberg (1996, s. 13-14). Ett exempel på detta fortsätter Hanneberg kan vara att åka på safari då natur och djur upplevs på nära håll men

som sliter på naturen, stör djurlivet och lämnar spår efter sig. Hanneberg (1996, s.13-14) anser att den naturbaserade turismen som inte är hållbar kan ha olika grad av skada på naturen där den högsta graden av skada är oacceptabel och allvarlig påverkan på natur/kultur medan en lägre grad kan vara lindrig men fortfarande inte accepterad som ekoturism.

Naturbaserad turism innefattar alternativ turism och ekoturism. Den alternativa turismen är ofta småskalig, har ekologiska krav, låg påverkan på naturen samt gynnar lokalbefolkningen. Ekoturism är en del av den alternativa turismen dock med strängare kriterier för miljöpåverkan och ska vara ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbar (Weaver 1998, s.5-15).

Ekoturisten studerar de ekologiska värdena och prioriterar dessa i första hand i alla lägen, menar Hanneberg (1996, s.15), och säger vidare att ekoturism bygger på ekologi, lokalekonomi, kunskapsspridning samt positiva effekter för naturvård. Därför är ”all ekoturism en form av naturturism, men all naturturism är inte ekoturism” (Hanneberg 1996, s.15). Ekoturism är ett samspel mellan två parter; en ekoturist och ett värdland, som båda uppfyller ekoturismens kriterier, vilka beskrivs senare i uppsatsen (Hanneberg 1996, s.17). Inom turismen är ekoturism den del som ökat mest med en procentsats på 15-20% varje år (Hanneberg 1996, s.8-9).



Sambandet mellan hållbar turism, massturism, alternativ turism och ekoturism. Den yta av cirkeln som når över på vänstra sidan om det streckade strecket visar på hållbar turism medan högra sidan är icke hållbar turism. Större delen av massturismen är inte hållbar. Den nedre cirkelsymbolen i bilden visar naturbaserad turism där ekoturism är en del av cirkeln och ska vara hållbar. (Weaver 1998, s.32) Publiceras med vänligt tillstånd från CAB International.

Ekoturismens definition

Flertalet organisationer i världen arbetar med ekoturism och definierar ekoturism på olika sätt. Nedan följer ett urval av definitioner från några av världens ekoturismorganisationer; World Tourism Organization, The International Ecotourism Society samt Svenska Ekoturismföreningen, Fennell och Nationalencyklopedins förklaring.

Nationalencyklopedin (2012a) beskriver ekoturism följande

Ekoturism, form av turism som fokuserar på upplevelser av lokala ekosystem och lokal kultur. Till skillnad från den mer traditionella turismen går ekoturismens resor ofta till platser med höga naturvärden som inte tidigare exploaterats av turistindustrin. (Nationalencyklopedin 2012a)

World Tourism Organization, UNWTO, definierar

Tourism that takes full account of its current and future economic, social and environmental impacts, addressing the needs of visitors, the industry, the environment and host communities. (UNWTO 2011)

Den internationella organisationen The International Ecotourism Society, definierar följande

Responsible travel to natural areas that conserves the environment and improves the well-being of local people. (TIES 1990)

Svenska Ekoturismföreningen använder samma definition översatt till svenska

Ekoturism är ett ansvarsfullt resande som bidrar till skyddet av naturmiljöer och till lokalbefolkningens välbefinnande. (Ekoturismföreningen u.å.)

Slutligen definierar Fennell

Ecotourism is a sustainable form of natural resource-based tourism that focuses primarily on experiencing and learning about nature, and which is ethically managed to be low-impact, non-consumptive, and locally oriented (control, benefits, and scale). It typically occurs in natural areas, and should contribute to the conservation or preservation of such areas. (Fennell 2003, s.25)

Ekoturismdefinitionernas gemensamma nämnare

De gemensamma nämnarna inom definitionerna för ekoturism är de tre grundargumenten; naturskydd, lokal utveckling och kvalitet (Hellmark 2004, s.42). Ekoturismens historia innefattar mängder av olika definitioner om ämnet. Det eftersträvas en gemensam organisation i världen med en definition för att arbeta utefter samma mål och kriterier. I dag arbetar världens länder med olika ekoturismmärkningar men utefter de tre gemensamma nämnarna (Nationalencyklopedin 2012a).

Ekoturismens påverkan på naturen

Ekoturism verkar för att skydda olika typer av naturmiljöer samt främjar ett större engagemang för miljöns välbefinnande. Ekoturism sker ofta i oexploaterade naturområden och även om ekoturism verkar för att gynna naturen lockas människan in i områden som annars skulle ha varit orörda. Risken finns att miljöns bärkraft överskrids genom en snabb tillväxt av ekoturism. När en snabb tillväxt av ekoturism sker hinner dess effekter inte kontrolleras. Utan uppföljning av ekoturism kan de negativa effekterna riskera att växt- och djurarter skadas och utrotas från platsen (Weaver 1998, s.21). Weaver (1998, s.90) menar att ekoturism i somliga länder exempelvis Costa Rica är beroende av skyddande naturmarker, utan dem hade ekoturism inte existerat. Markerna hade då utsatts för påfrestning och skada från människan i form av okontrollerad turism, skövling, odling och utnyttjande av naturens resurser. De skyddande naturmarkerna i Costa Rica bidrar också med ekonomisk vinning i form av entréavgifter till nationalparkerna. Entréavgifterna används till förvaltningen av nationalparkerna (Weaver 1998, s.90). Dessa avgifter begränsar antalet besökare till skillnad från Sverige där allemansrätten gör markerna tillgängliga för allmänheten utan avgifter (Hanneberg 1996, s.85).

Social påverkan

Ekoturism gynnar lokalbefolkningen då ekoturism ger lokalbefolkningen både arbete och inkomst från skyddade parkers besökare genom eventuell entréavgift och guidning med lokalguide men även från handel i form av logi och mat (Weaver 1998, s.91). Ekoturism bidrar också till främjad miljömedvetenhet hos ekoturister och lokalbefolkning (Weaver 1998, s.21). Negativt med ekoturism kan vara att ekoturisterna kan påverka lokala kulturer genom sin närvaro. Ett högt tryck på ekoturismanläggningarna eller de skyddade parkerna kan skapa irritation och

störningar hos lokalbefolkningen vars livsmönster förändras och kan utveckla motsättningar mot ekoturism (Weaver 1998, s.21).

Ekonomisk påverkan

Ekoturism skapar arbetstillfällen för lokalbefolkningen och intäkter från ekoturisterna gynnar den lokala omgivningen. På detta sätt kan ekoturism rädda glesbygden från att befolkningen överger glesbygden för staden. Värdet på naturmarkerna som skyddas av ekoturism ökar och dess framtid säkras. Däremot orsakar de skyddade markerna en kostnad för förvaltning, etablering av skydd, löner samt en osäkerhet om intäkterna verkligen gynnar lokalbefolkning och naturskyddet (Weaver 1998, s.21).

Metod

Uppsatsens frågeställning besvarades genom en litteraturstudie och samtal med Per Jiborn anställd hos Svensk Ekoturismförening. Följande redovisas de använda metoderna.

Litteraturstudie

Uppsatsens arbete började med en litteraturstudie för att inhämta bakgrundsinformation om ekoturism, dess definition samt sociala, ekonomiska och ekologiska effekter. Litteraturstudien användes under uppsatsens första del och i resultatdelen för att beskriva de två studentprojekten, landskapsarkitektens relation till ekoturism samt ekoturismens arbete i Sverige. Informationen eftersöktes i huvudlitteraturen samt i studentprojekten. Huvudlitteraturen hittades genom en sökning av följande nyckelord; Ekoturism, Ekoturismanläggning, Hållbar turism, Landskapsarkitekt, Landskapsarkitektur, och i vissa sökningar i samband med Sverige, i databasen Primo. Därefter letades grundkällan fram genom källförteckningen.

De två studentprojekten valdes ut utifrån en sökning på Internationella programkontorets hemsida (<http://mfskurs.programkontoret.se/>) bland Minor Field Studies, MFS med sökordet ekoturism och resulterade i två projekt. Studentprojekten sammanställdes och redovisades i resultatdelen med fokus på landskapsarkitektens arbete. Det två utvalda studentprojekten var:

- » Andersson, M & Henricson, E. (2008). *Sustainable Tourism in the Philippines – a Design Proposal for Watercolors Resort*. Opublicerat manuskript. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitetet.
- » Gustavsson, O & Nordlund, E. (2006). *The Royal Mutanda River Lodge, Zambia – An example of Landscape Design Accordance with Ecotourism Principles*. Opublicerat manuskript. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitetet.

Huvudlitteratur var följande:

- » Lindberg, K., Hawkins, E.D. & Western, D. (red.) (1993). *Ecotourism: a guide for planners & managers*. Nort Bennington, Vermont: The Ecotourism Society
- » Weaver, D.B. (1998). *Ecotourism in the less developed world*. Wallingford: CAB International
- » Naturens Bästa (2004). Naturens Bästa. Tillgänglig: <http://www.naturensbasta.se/> [2012-05-21]

- » Ekoturismföreningen (2004). Ekoturismföreningen. Tillgänglig:
<http://www.ekoturism.org/> [2012-05-21]

Metoden litteraturstudie passade uppsatsen bra då det gav information om de utvalda studentprojekten samt gav bakgrundsfakta och förklaringar till samtliga begrepp i uppsatsen. Litteratur fanns att tillgå i både elektroniskt och tryckt material.

Samtal

Samtal över telefon med Per Jiborn från Svenska Ekoturismföreningen utfördes för att ge information om landskapsarkitekten har deltagit i några ekoturismprojekt i Sverige. Samtalet syftade också till att ge svar om Ekoturismföreningen anser att landskapsarkitekten kan bidra till att förbättra ekoturismen i Sverige genom att delta i arbetet med ekoturism. Per Jiborn fick besvara följande fråga: Anser du att landskapsarkitekten kan delta i någon del av arbetet med ekoturism? Samtalet gav också information om hur Svenska Ekoturismföreningen arbetar idag.

Resultat

Denna del av uppsatsen redovisar de två studentprojekten i Zambia respektive Filippinerna där landskapsarkitektstudenter arbetat utefter ekoturismens principer. I resultatet beskrivs även landskapsarkitektens relation till ekoturism, uppkomsten och arbetet med ekoturism i Sverige samt ekoturismens riktlinjer. Resultatet avslutas med ett samtal med Per Jiborn. I samtalet svarar Jiborn på frågan vilka möjligheter landskapsarkitekten har att delta inom ekoturism utifrån hans arbete, erfarenheter och som anställd hos Svenska Ekoturismföreningen.

Projekt med landskapsarkitektstudenter

Under landskapsarkitektutbildningens femte och sista år finns det möjlighet att göra ett så kallat Minor Field Studies, MFS. Ett MFS är ett projekt som utförs av studenten i samarbete med universitet, utvecklingslandet och med bidrag från organisationen Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete, SIDA som arbetar med Sveriges bistånd och stöd till utvecklingsländer (SIDA 2012). MFS ger studenten möjlighet till praktisk erfarenhet från ett utvecklingsland samt internationella kontakter (Internationella programkontoret 2012). Följande redovisas två studentprojekt där landskapsarkitektstudenten arbetat efter ekoturismens principer.

The Royal Mutanda River Lodge, Zambia - An Example of Landscape design in accordance with Ecotourism Principles

Zambia ligger söder om ekvatorn med ett torrt klimat och utan kontakt med havet. Landet består till största delen av gräsbevuxen savann och gles savannskog medan de bördigaste delarna finns längs floderna. Zambia har stora outnyttjade arealer i landet samt ytor som odlas oeffektivt. 40 procent av landet används som betesmark och mer än 50 procent är skogstäckt. Träkol och ved används för matlagning och uppvärmning. Skogsavverkningen är därför en stor aktivitet i landet

vilket är leder till en ökad risk för obrukbar mark. Det är därför viktigt att skydda natur som annars skövlas eller odlas upp (Landguiden, u.å.b). Turismen har stor potential att växa och förbättra landets ekonomiska situation. Turismen är fokuserad kring orörd natur och djurliv (Landguiden, u.å.b).

Projektet tog plats i oexploaterad natur vid floden Mutanda i västra Zambia nära gränsen till Kongo-Kinshasa (Gustavsson & Nordlund 2006, s.6). Ola Gustavsson och Erik Nordlund utförde ett MFS (Gustavsson & Nordlund 2006) med syftet att gestalta en lodge i Zambia, the Royal Mutanda River Lodge (the Royal Mutanda), utifrån ekoturismens principer. Gestaltningen av The Royal Mutanda efterfrågas av markägarna Chris Heurlin och Mark Tomlinson genom deras företag CSM Solwezi Development CO LTD (CSM) (Gustavsson & Nordlund 2006, s.4). Följande beskrivs deras arbete med designförslaget.

Arbetet i Sverige började med en litteraturstudie för att inhämta information om ekoturism och inspiration från lyckade exempel av ekoturism. Med en bred grund gav de sig iväg till Zambia för att stanna i åtta veckor. Väl på plats i landet studerade de traditionell arkitektur i olika byar runt om i landet. Platsbesöken på ekoturismanläggningarna påverkade val av lokala material och designuttryck genom den traditionella arkitekturen. Möten och samtal med många lokala invånare gav dem ytterligare information och inspiration till gestaltningens utformning. Deras möte med Dan Olofsson, ägare av Thanda private game reserve i Sydafrika gav dem förståelse om att både utbilda och ge den lokala befolkningen arbete för att gynna det lokala samhället och samtidigt skydda naturen (Gustavsson & Nordlund 2006, s.9).

Designprocessen startade med att Gustavsson & Nordlund campade på platsen i 10 dagar för att få en uppfattning och känsla av platsen för att kunna skapa en platspecifik lösning. Undersökningen av omgivningen kring anläggningen gav förståelse för det lokala landskapets karaktär vilket påverkade byggnadernas placering i landskapet. Studenterna kartlade området med GPS där mätning gjordes till fots. Processen resulterade i flera olika kartor i olika skalor samt en mängd skisser och anteckningar (Gustavsson & Nordlund 2006, s.9).

För att få en förståelse för vad kommande turister föredrog intervjuades potentiella turister både bönder från Zambia och internationella turister. CSM uppmanade studenterna att inte utföra intervjuer med lokalbefolkningen på grund av att det kunde skapa förväntningar hos lokalbefolkningen. CSM ville säkra en byggnation av anläggningen innan ryktet började spridas. Studenterna insåg att detta var en viktig aspekt för projektet som de borde ha tagit hänsyn till. Istället baserades lokal befolkningens åsikt helt och hållet på deras guiders åsikter, där en av guiderna tillhör Kaondesamhället, området kring den tänkta anläggningen (Gustavsson & Nordlund 2006, s.9). Efter dagar med diskussioner, analyser och inventeringar gav studenterna förslag på anläggningens funktioner och dess platser. Utformningen tog hänsyn till utsiktsblickar, funktionalitet, flodens karaktär samt att naturens resurser inte påverkades. Tillsammans med klienterna Chris och Mark diskuterades och analyserades CSM's önskemål och studenternas förslag utefter ekoturismens principer varvid faciliteterna för anläggningen slutligen fastställdes. Utifrån ekoturismens principer tog studenterna hänsyn till visad respekt för naturen och lokalbefolkningen i Kaondesamhället dock endast utefter studenternas gissningar. När projektet var klart presenterade studenterna gestaltungsförslaget av The Royal Mutanda River Lodge för klienterna CSM. CSM var nöjda efter några små ändringar och var redo att fatta beslutet att ekoturisman-

läggningen skulle byggas efter studenternas förslag (Gustavsson & Nordlund 2006, s.9).

Gustavsson & Nordlund (2006, s.17) menar att ekoturism och landskapsarkitektur har gemensamma nämnare till exempel ska människan använda naturen som en resurs med stor respekt. Med hjälp av studenternas kunskap i ekologi och landskapsarkitektur från landskapsarkitektutbildningen samt inläst och inhämtad kunskap om ekoturism utformade studenterna förslaget med största respekt för naturen, omgivningen och befolkningen. Arbetet resulterade i ett förslag designat med naturen för att förstå och uppleva naturen. Lokala material användes och designen anpassades för platsen vilket gjorde att utformningen smälte in i landskapet. Målet var att förmedla känslan av att lodgen alltid skulle ha funnits på platsen (Gustavsson & Nordlund 2006, s.25).

Gustavsson & Nordlund (2006, s.9) anser att förslaget lockar till sig turister och gynnar den lokala omgivningen genom att skapa arbetstillfällen och inkomster för det lokala samhället samtidigt som naturen inte påverkas. Gustavsson & Nordlund (2006, s.24) menar att en landskapsarkitekt är att rekommendera i projektet att starta upp en ekoturismanläggning då landskapsarkitekten har kunskap om vilka åtgärder som kan vara nödvändiga att utföra och vilka som endast är en fördel för besökaren.

Sustainable Tourism in the Philippines - A Design Proposal for Watercolors Resort

I sydöstra Asien ligger Filippinerna består av cirka 7100 öar varav 900 är bebodda. Det är stor fattigdom i landet och problem med vatten- och luftföroreningar är vanligt. Landet är bergigt med varierad och kuperad terräng med hög artdiversitet (Landguiden u.å.a). 53 procent av landet är klassificerat som skogsmark med stor del regnskog. Mellan år 1934 och 1990 uppskattades det försvinna cirka 10,9 miljoner hektar skogsmark, en förlust på 194 000 hektar per år. Minskningen berodde på skogsavverkning vilket bidrog till ökade antal jordskred vid stormar och jordbävningar. Förlust av skogsmarker innebar även förlust av växt- och djurarter varvid stora delar av landet idag är skyddat och många riktlinjer för hur skogsmarker ska hanteras har utvecklats (Department of Environment and Natural Resources u.å).

Martina Andersson och Elin Henricsson studerade på SLU då de reste till Lusong, norra Palawanregionen i Filippinerna, och utförde ett MFS-projekt på den ön Lusong (Andersson & Henricson 2007, s.3). Syftet var att anpassa en hållbar turismanläggning till den orörda platsen med dess förutsättningar samtidigt som turisterna tillfredsställdes och lokal befolkningen gynnades. Projektet baserades på en fältstudie och genomfördes år 2007 (Andersson & Henricson 2007, s.3). Det är inte fastställt om projektet förverkligades och byggdes.

Turismanläggningen anpassades till naturen och skulle främja miljömässigt beteendet hos personal och besökare genom sin utformning (Andersson & Henricson 2007, s.18). Liksom ekoturismens kriterier prioriterades naturen i första hand och områdets bärkapacitet överskreds inte. Med bärkapacitet menas att en hållbar förändring inte gör någon negativ påverkan på platsen och dess omgivning. Bärkapaciteten inkluderar de sociala, ekonomiska och miljömässiga aspekterna vilket kan jämföras med ekoturismens kriterier (Andersson & Henricsson 2007, s.7). Projektet var ett sätt för studenterna att undersöka om den hållbara anläggningen kan vara ett sätt att skydda den natur där anläggningen uppförs (Andersson & Henricsson 2007, s.20).

Ett möte med markägarna Ethel Echevarria-Tornberg and Martin Tornberg som också skulle bli ägarna av turismanläggningen inledde projektet (Andersson & Henricson 2007, s.7). Projektets område var totalt 6,7 hektar stort varav 5 hektar skulle användas till anläggningens gestaltning. Markägarna utvecklade en plan med de olika faciliteter som gestaltningen skulle innefatta (Andersson & Henricson 2007, s.14). För att bygga i distriktet Coron där Lusong är beläget krävdes ett tillstånd som ansöktes hos Coron stad. Coron är ett attraktivt område för resorter varvid det också blivit reglerat av regeringen för att skyddas. Ansökan krävde information om byggnationen så som både ekologisk och visuell påverkan. Ingen byggnation tilläts om den medför negativ påverkan på naturen (Andersson & Henricson 2007, s.8). Ett godkänt tillstånd innebar följande krav: Anläggningen skulle vara självförsörjande på grund av utvecklad elektricitet i landet. Avfallshanteringen skulle skötas lokalt och lösas på så sätt att den inte förorenar vattendrag. Utformningen av anläggningen skulle smälta in i landskapet i materialval och färger. Ekosystem skulle skyddas genom att endast inhemska växter fick planteras och vegetation fick inte tas ner. Studenterna tog hänsyn till samtliga krav under genomförandet (Andersson & Henricson 2007, s.8).

Platsen hade vid projektets start endast lite geoteknisk information varför de började med att undersöka och inventera platsen med GPS. Terräng, inhemsk flora och fauna inventerades och lokaliserades med hjälp av lokala experter och resulterade i en karta över området som blev till grund för gestaltningen (Andersson & Henricson 2007, s.20).

Studenterna besökte flera turistresorter för att inhämta inspiration och kunskap om traditionell utformning av anläggningar. Under besöken noterade studenterna lokala material och vanliga gestaltungsutformningar. Besöken medförde också möten med lokala arkitekter och lokala myndigheter som gav mycket information (Andersson & Henricson 2007, s.20).

Projektet resulterade i ett gestaltungsförslag som tog hänsyn till landskapet, dess topografi och förutsättningar. Studenternas gestaltungsförslag visar hur stugornas placering bestämdes utifrån utsiktspunkter, vyer samt vilket uttryck de gav och hur väl de smälte in i naturen (Andersson & Henricson 2007, s.40). Studenterna beskriver vidare i förslaget att lokala arkitekter och konstruktörer hjälper till att lösa avloppssystem och andra konstruktioner där deras kunskap inte är tillräckliga för att inte förorsaka föroreningar eller andra skador på miljön.

Planeringen av anläggningen gav upphov till ett antal aktiviteter vars syfte var ge kunskap om naturen samtidigt som den upplevs nära och utan att skadas. Aktiviteterna så som till exempel dykning, vandring och snorkling anpassades för att inte kräva någon energi som påverkade naturen negativt (Andersson & Henricson 2007, s.50).

Studenterna skaffade sig en god kunskap om platsen för att lösa uppgiften att gestalta anläggningen på bästa sätt. Andersson & Henricsson (2007, s.56) menar att hållbar turism med primitiva lösningar kan minimera påverkan på miljön. En hållbar anläggning kräver bland annat en platsanpassad lösning och materialval baserade på det lokala utbudet, menar Andersson & Henricsson (2007, s.18). Andersson & Henricsson (2007, s.20) tror att anläggningen Watercolors resort kan vara ett sätt att skydda den natur där anläggningen byggs och således vara en hållbar anläggning.

Landskapsarkitekten inom ekoturism

Landskapsarkitekten är idag inte en aktiv del inom arbetet med ekoturism¹. De två beskrivna studentprojekten med delaktiga landskapsarkitekter är sällsynta arbetsprocesser inom ekoturism. De ekoturismprojekt där landskapsarkitekten varit delaktig har landskapsarkitektens främsta uppgift varit gestaltning och utformning av anläggningen, enligt mig. Nedan förklaras fördelar en landskapsarkitekt skulle bidra med genom sitt deltagande inom ekoturism.

Arkitektens relation till ekoturism

David L. Andersen är grundaren av Andersen Group Architects Minneapolis och medlem i The International Ecotourism Society (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.140). Andersens arkitektfirma är ledande inom design av ekoturism-faciliteter i Centralamerika. Arkitektfirman gestaltar komfortabla logier med fokus på låg ekologisk påverkan (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.116).

Andersen anser att en analys är en viktig grund att stå på inför beslut som ska fattas i gestaltungsarbetet. En grundlig analys ökar chanserna för ett lyckat resultat när området är ekologisk känsligt (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.119). Uppbyggnaden av ekoturismanläggningar ska, liksom övriga anläggningar och förändringar, utföras i dialog med lokala samhället och den individuella utvecklaren. Viktig information från de lokala byborna kan ge perspektiv på lokal kultur, ekologiska aspekter samt de lokala värdena. Ett lokalt deltagande kan ge långsiktigt stöd för ekoturism genom minskade negativa kultureffekter, menar Andersen (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.123). Design som sticker ut och skiljer sig från den traditionella arkitekturen kan orsaka eller framkalla agg inom den lokala befolkningen (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s. 123). Platser förändras naturligt men en snabb och ogenomtänkt förändring av en plats kan påverka området och dess befolkning negativt. Arkitekter och landskapsarkitekter kan minska den negativa påverkan genom sina kunskaper i gestaltning och planering (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s. 123), liksom ekoturism förhindrar turismens negativa effekter (Weaver 1998, s.21). Landskapsarkitektens kunskaper om inventering, analys ger en grund för kartläggning av området. Landskapsarkitekten har en helhetssyn som kan vara viktig vid anläggandet av en ny ekoturismanläggning där de miljömässiga, sociala och ekonomiska aspekterna måste tas hänsyn till. Landskapsarkitektens analyser kan involvera medborgardeltagande, vilket är en viktig aspekt för slutresultatet (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.150). Att den lokala befolkningen kring ekoturismanläggningen får vara delaktiga i projektet från start så kallat medborgardeltagande medför en känsla av delaktighet och vilja att värna anläggningen (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.140).

Ekoturismens relation till arkitektur

Iacobucci skriver i sin rapport, från år 2005, att ekoturism har en relation till arkitektur men vill uppmärksamma bristen i relationen. Dock är sambandet mellan arkitektur och ekoturism inte definierat, menar Iacobucci (2005, s.12). De riktlinjer som utvecklas inom ekoturism för hur anläggningar ska verka fokuserar mer på hur besökaren ska bete sig vid vistelsen snarare än hur anläggningen ska verka gentemot naturen vid anläggning och vidare, skriver Iacobucci (2005, s.12-13). Även Iacobucci (2005, s.12-13) anser att för att skapa en fungerande ekoturism-

¹ Per Jiborn anställd hos svenska Ekoturismföreningen, telefonsamtal den 2012-05-21.

anläggning krävs en grundlig platsanalys över platsens historia, kultur och natur. Endast då kan man skapa en förståelse för området, dess arkitektur och lokalbefolkningen. En platsspecifik analys krävs alltid eftersom en plats nästintill alltid har egna förutsättningar (Iacobucci 2005, s.81). Ekoturismens arkitektur kommunicerar med landskapet och gör den största påverkan på området. Om arkitekturen konstrueras rätt kan ekosystemen och naturen undgå negativ påverkan från anläggningen. (Iacobucci 2005, s.84). Iacobucci (2005, s.13) menar att ekoturismarkitektur är ett nytt begrepp som sakta börjar växa fram då relationen mellan ekoturism och arkitektur stärks.

Ekoturism i Sverige

Peter Hanneberg grundade begreppet ekoturism i Sverige. Hanneberg reste flera gånger till ekoturismlandet Costa Rica för att studera landets ekoturism och drev ämnet ekoturism vidare i Sverige (Hellmark 2004, s.72-76). Efter en av sina resor till Costa Rica satte han ihop en projektgrupp som arbetade fram riktlinjer för ekoturism i Sverige. Ekoturistens tio budord skapades av samma projektgrupp. Deras mål var att skapa en checklista för vad som krävdes för att klassas som ekoturismanläggning samt vad ekoturisten skulle tänka på (Hellmark 2004, s.72-76). Resultatet blev följande:

De tio budorden

- 1 Den ekologiska och sociala bärkraften ska vara styrande
- 2 Alla reseföretag bör utse en miljöansvarig och upprätta en miljöplan
- 3 Miljöåtagandena gäller även underleverantörerna på resmålet
- 4 Välj miljöanpassade hotellanläggningar
- 5 Verkligt kunniga guider är avgörande
- 6 Gynna den lokala ekonomin – handla lokalt
- 7 Påverka resenärerna till en respektfull attityd
- 8 Köp inte produkter tillverkade av utrotningshotade djur eller växter
- 9 Ekoturism kräver bra information till resenärerna
- 10 Ekoturism ska bidra till naturskydd och lokal utveckling

(Hellmark 2004, s.74)

Projektgruppen ledde utvecklingen av ekoturism i Sverige samt byggde upp ett professionellt nätverk. En tydlig definition av ekoturism efterfrågades av de småskaliga naturnära företagen vilket ekoturismgruppen arbetade med (Hellmark 2004, s.74). År 1996 bildades på initiativet av Hanneberg den Svenska Ekoturismföreningen (Ekoturismföreningen 2004a). Föreningen skapade en ekoturismmärkning för företag, organisationer och arrangörer. Ekoturismmärkningen blev en tydlig referensram för hur ekoturism skulle bedrivas och uppnås.

Ekoturismmärkningen kom att kallas *Naturens Bästa* och utvecklades genom ett samarbete mellan Svenska Ekoturismföreningen, VisitSweden och Svenska Naturskyddsföreningen (Naturens Bästa 2004b). Presentationen av en av världens första ekoturismmärkningar ägde rum under FN:s ekoturismår 2002 (Ekoturismföreningen 2004c). Den svenska ekoturismmärkningen *Naturens Bästa* fick stor publicitet internationellt och var en av de första naturmärkningarna i norra världen. Märkningen visade effekter på positiv lokal ekonomisk påverkan (Naturens Bästa 2005b). Syftet med *Naturens Bästa* var att skydda naturen och värna om



Naturens Bästa logga. (Ekoturismföreningen 2004b) med vänligt tillstånd från Svenska Ekoturismföreningen.

hotade kulturvärden samtidigt som den lokala ekonomin gynnades. Besökaren skulle uppleva naturen nära men med respekt (Naturens Bästa 2004a).

Märkningen Naturens Bästa är uppbyggd av sex övergripande principer redovisat i Naturens Bästas kriteriedokument (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.11). De övergripande principerna måste uppfyllas och innebär bland annat miljömässig näringsverksamhet med hög upplevelsekaraktär. Naturens Bästa innefattar även sex detaljkriterier med tillhörande bonuskriterier där alla detaljkriterier och ett antal av bonuskriterierna måste uppfyllas för att godkännas och certifieras som ekoturismanläggning (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.6). Den ansökande ekoturismanläggningen certifieras av en oberoende kommitté med kompetens bland annat inom naturskydd, friluftsliv och turismföretagandets villkor (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.8). Märkningen syftar till att få nationella och internationella besökare att hitta ut i nationalparker och naturreservat (Naturens Bästa 2005a). Märkningen Naturens Bästa ger ansökande företag marknadsföring både nationellt och internationellt samt ett kontaktnätverk inom branschen (Ekoturismföreningen 2004d).

Ekoturismens riktlinjer

Efter stor efterfrågan, från anläggningar i världen, av riktlinjer för hur ekoturism uppfylls skapade världsorganisationen World Wildlife Fund (WWF) *Ecotourism Diagnostic Planning Guidelines* specialiserat för skyddade områdens anläggningar (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.16). *Ecotourism Diagnostic Planning Guidelines* var en ansträngning att hjälpa nationalparker och naturreservat att bestämma deras relation med turismen. Riktlinjerna kan också användas för att utveckla ekoturism i skyddade miljöer eller som ett verktyg vid mer formell planering inom ekoturism till exempel utveckling av verksamhetsplaner. Riktlinjerna behandlar endast redan skyddade områden och således inte orörda marker utanför dessa (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.16). Riktlinjerna är utvecklade för att minimera den negativa sociala, ekologiska och ekonomiska påverkan för området (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.32). Riktlinjer bör utformas i ett samarbete mellan lokala, nationella och internationella organisationer. En grund av riktlinjer för platser och aktiviteter med olika variation bör byggas upp. Dessa riktlinjer kan sedan vara grunden för utformningen av mer specifika riktlinjer och verksamhetsplaner (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.44).

Verksamhetsplaner måste upprättas vid certifiering och guidar ekoturismanläggningarna att upprätthålla tillräckligt hög nivå i form av skydd för natur och lokalbefolkning när turismen och påfrestningarna ökar (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.16-17). Verksamhetsplanen och certifieringen är på så sätt en försäkring att anläggningen uppfyller kraven för ekoturism (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.17). Verksamhetsplaner bör utvecklas i ett samarbete mellan designer och konsult med kunskap om hur exploateringen påverkar naturen (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.30).

Behovet av riktlinjer är stort för att skydda ömtåliga ekologiska och kulturella platser. Den största skadan på skyddad natur orsakas av okunskap hos besökare. Riktlinjerna är till för att skapa förståelse och därmed skydd (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.32).

Hur kan landskapsarkitekten bidra inom de svenska riktlinjerna?

I Naturens Bästa kriteriedokument finns sex detaljkriterierna som är riktlinjer för hur ekoturism ska bedrivas och vilka krav som krävs för att bli certifierad som ekoturismanläggning (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.13-28). Genom en undersökning av samtliga detaljkriterier bedömde jag att landskapsarkitekten kan bidra med kunskap under de flesta detaljkriterierna. Första kriteriet *respektera resmålets begränsningar* kan för landskapsarkitekten vara att skapa en hållbar turismanläggning där naturens bärkapacitet inte över skrids vilket kan visas av landskapsarkitekten i den resmålsanalys som också upprättas (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.13). Andra kriteriet *gynna den lokala ekonomin* är inte ett område för landskapsarkitekten. Tredje kriteriet *miljöanpassa hela verksamheten* innebär att en miljöplan ska utvecklas vilket landskapsarkitekten kan fokusera på. Genom utformningen av anläggningen kan miljöplanen förbättras genom till exempel att transportmöjligheterna förbättras och görs miljövänliga (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.18). Fjärde kriteriet *bidra aktivt till natur- och kulturskydd* kan genom landskapsarkitektens hjälp upptäcka och förebygga hot mot natur- och kulturskydd och hur dessa marker till exempel slätterängar förvaltas på bästa sätt (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.22). Femte kriteriet *satsa på upptäckarglädje, kunskap och respekt* kan genom landskapsarkitektens rekommendationer visa på hur besökaren ska bete sig vid historiska platser, natur- och kulturskydd samt andra känsliga områden (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.24). Sista kriteriet *kvalitet och trygghet på resan* kan landskapsarkitekten bidra till genom att utforma en trygg och säker miljö att vistas i (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.26).

Samtal med Per Jiborn

Per Jiborn började arbeta för Svenska Ekoturismföreningen vid dess start år 1996¹. Jiborns intresse för ekoturism föddes i Peru dit han reste år 1997 för att arbeta som volontär. Vistelsen i Peru varade i 10 år innan han begav sig tillbaka till Sverige för att arbeta heltid med Svenska Ekoturismföreningen. I ett samtal med Jiborn om landskapsarkitektens roll och deltagande inom ekoturism berättade han följande.

De flesta företag som ansöker om att bli ekoturismanläggningar och märks med Naturens Bästa är mindre enmansföretag med liten budget, ofta mindre än en halv miljon kronor. De ansökande företagen har oftast redan befintliga anläggningar och som eventuellt kräver upprustning. I de ansökningar där en upp- rustning krävs eller nyanläggning planeras är företagaren ofta driven med en bestämd vision hur anläggningen ska utformas alternativt renoveras. Företagaren är mer sällan ekonomiskt hindrade av att ta in externa konsulter såsom landskapsarkitekter vid utformningen, menar Jiborn. Jiborn tror att landskapsarkitekten kan vara till nytta vid utformningen men på grund av småskaligheten hos företagen begränsas efterfrågan kraftigt eller helt. Ett samarbete med landskapsarkitekter tror Jiborn är mer aktuellt vid större anläggningar med större budget. Anläggningar av större skala är inte vanligt i Sverige utan mer vanligt utomlands där ekoturismen vuxit större så som i Afrika och Mellanamerika¹.

¹ Per Jiborn anställd hos Svenska Ekoturismföreningen, telefonsamtal den 2012-05-21.

Uppdatering av riktlinjerna sker inte så ofta som Jiborn önskar på grund av den ekonomiska begränsning Ekoturismföreningen har. Jiborn önskar att myndigheterna kunde bidra med ett långsiktigt ekonomiskt stöd, men som det ser ut nu, menar Jiborn att myndigheterna inte anser det aktuellt att ge något bidrag. Med en större ekonomisk budget skulle Ekoturismföreningen kunna uppdatera riktlinjerna oftare samt följa upp ekoturismanläggningar regelbundet med personal utbildad för området, vilket inte görs regelbundet idag. Ekoturismanläggningarna bör besökas var tredje till vart femte år för kontroll att regler och riktlinjer för ekoturism följs¹. Med endast två anställda, Per Jiborn som heltidsanställd samt ytterligare en person med deltidsanställning uppfylls inte denna ambition, säger Jiborn. Vidare fortsätter Jiborn, branschen är liten och fungerar bra med uppföljning från både allmänhet, resenärer och journalister. Skulle en certifierad ekoturismanläggning inte uppfylla kraven meddelas Ekoturismföreningen från ekoturister, journalister samt allmänhet som besökt resmålet och åtgärder kan vidtagas¹. Om branschen varit större hade ett system med uppföljning av landskapsarkitekten eller annan entreprenör eventuellt fungerat, spekulerar Jiborn. Han menar dock att landskapsarkitekten troligt inte har kompetens inom alla delar som ska kontrolleras så som avloppsteknik, värdskap och service. I dagens läge är bästa lösningen att skapa en god allians med lokala naturskyddsprojekt och föreningar, ortens fågelskådare, länsstyrelsen samt myndigheter, säger Jiborn. En god relation med nämnda parter kan ge oss viktig information om hur anläggningarna sköts och påverkar naturen. Jiborn anser dock inte att uppföljningen är ett problem utan fungerar relativt bra utan platsbesök av Ekoturismföreningens personal. Ekoturismanläggningarnas ägare är själva måna om att deras anläggning uppfyller kraven, säger Jiborn.

Avslutningsvis menar Jiborn att landskapsarkitekten mest troligt kan delta med ekonomisk vinning vid utformningen av större nyetablerade ekoturismanläggningar men känner inte till något projekt som involverat landskapsarkitekter i Sverige.

Diskussion

I diskussionen reflekteras använd metod och frågeställningen; Vilka möjligheter har landskapsarkitekten att delta inom ekoturism, besvaras och reflekteras utifrån studentprojektet, arbetet med ekoturism och samtalet med Per Jiborn i resultatet.

Uppsatsen behandlar endast ekoturismens arbete i Sverige samt visar på två studentprojekt från Zambia respektive Filippinerna. De tre olika länderna ger en bredd av ekoturism men ämnet kan behandlas annorlunda i andra delar av världen. Det är inte fastställt om de två projekten från Zambia och Filippinerna är anlagda vilket hade gett uppsatsen ytterligare kunskap och förståelse om anläggning i orörd natur och hur lokalbefolkningen accepterar exploateringen. Samtalet med Per Jiborn från svensk Ekoturismförening var givande. Fler samtal med till exempel studenterna från MFS-projektet, en anställd från en internationell ekoturismförening och en landskapsarkitekt hade kunnat ge mer information och fler slutsatser kunde ha dragits och visat på nya aspekter där landskapsarkitekten kan arbeta. Jag menar trots detta att uppsatsen fått en bred bild av hur arbetet med ekoturism utförs samt visar på exempel där landskapsarkitekten kan delta.

¹ Per Jiborn anställd hos Svenska Ekoturismföreningen, telefonsamtal den 2012-05-21.

Genom att ha undersökt hur arbetet med ekoturism sköts i Sverige samt hur två ekoturismanläggningar gestaltats fram belyses nu möjligheterna för hur landskapsarkitekten kan vara delaktig i ekoturismens arbete. Från resultatet kan följande konstateras. Landskapsarkitekten är idag inte en stor del av arbetet med ekoturism om landskapsarkitektens deltagande ens existerar¹. Det finns ytterst få ekoturismprojekt där landskapsarkitekten har medverkat, i Sverige har jag inte funnit några. Dock finns möjligheter för landskapsarkitekten att vara delaktig och med sin kunskap bidra till att arbetet med ekoturism förbättras och effektiviseras, enligt min åsikt. Landskapsarkitekten kan vara delaktig inom följande delar: *utformning och uppstart av ekoturismanläggning, uppdatering av riktlinjer och kriterier för hur ekoturismverksamheten ska bedrivas samt uppföljning av ekoturismverksamheter* för att se att kraven ständigt uppfylls.

Inom den första delen utformning och uppstart av ekoturismanläggning visar de två Minor Field Studie-projekten att deltagande är fullt möjligt. Utformning av nyanläggning av platser är ett arbetsområde landskapsarkitekten vanligen arbetar med (SACO 2012). Förändringar på platser framförallt orörda naturlandskap kräver hänsyn till ekologiska och naturresursbevarande aspekter vilket landskapsarkitekten har kompetens för i sammanvägning med ekonomiska, tekniska, funktionella och estetiska aspekter (SACO 2012). Ekoturismens ekologiska, miljömässiga, sociala och ekonomiska krav är aspekter landskapsarkitekten bör ta hänsyn till i sitt arbete med utformning och design. Studenterna Gustavsson & Nordlund (2006, s.4) bekräftar, efter MFS-projektet i Zambia, att landskapsarkitekten har möjlighet att skapa ekoturismanläggningar genom sina kunskaper i landskapsdesign. Ekoturismanläggningar i naturlandskap, precis som övriga gestaltungsarbeten, kräver platsspecifika lösningar. För att finna platsspecifika lösningar har landskapsarkitekten hjälp av sina kunskaper inom inventering och analys. Inventering och analys grundar sig i kunskaperna i bland annat ekologi, estetik och sociala undersökningar.

Iacobucci (2005, s.12-13) stödjer landskapsarkitektens närvaro i gestaltungsprocessen genom att anse att det krävs en grundlig platsanalys vid utformning av ekoturismanläggningar. Han menar vidare att ekoturismens arkitektur kommunicerar med landskapet och har den största påverkan på området. Med landskapsarkitektens kunskaper i landskapsanalys och inventering skapas förståelse för området, lokalbefolkningen samt natur och kultur. Förståelsen innebär att största hänsyn kan tas till platsen och undgå negativ påverkan från anläggningen (Iacobucci 2005, s.84).

Analysen innefattar platsen i sig såväl som platsens lokala omgivning. Studenterna Gustavsson & Nordlund (2006, s.9) berättar i sitt projekt att informationen från inspirationsresorna till kringliggande byar och möten gav dem viktig information om området för gestaltungsarbetet som annars skulle ha missats. I analyskedet är det också viktigt att ta hänsyn till lokalbefolkningen i området för att reda ut önskemål samt låta lokalbefolkningen känna sin del i projektet för att uppnå ett mer lyckat resultat (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.138). De båda studentprojekten visar på bristfällig information från lokalbefolkningen vilket hade kunnat ge dem viktiga aspekter för lokalbefolkningen att ta hänsyn till som de gått miste om (Gustavsson & Nordlund 2006, s.9). Saknas det lokala medborgardeltagandet i processen riskerar turismen ha större negativ social och

¹ Per Jiborn anställd hos Svenska Ekoturismföreningen, telefonsamtal den 2012-05-21.

ekonomisk påverkan på området (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.138). Att lokalbefolkningen känner sig nöjda och delaktiga är en viktig aspekt då ekoturismens grundkrav är att lokal befolkningen ska gynnas både socialt och ekonomiskt (Weaver 1998, s.91). Med landskapsarkitektens kunskap inom analys kan det lokala engagemanget förbättras genom sociala undersökningar. Lokalt deltagande stärker integreringen mellan lokal befolkningen och ekoturismanläggningen ekoturism (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.150). Lokalt deltagande kräver dock en längre process och kostar mer (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.147). Per Jiborn¹ menar att den ekonomiska situationen inom ekoturism är anledningen till att arbetet inte sköts till enligt reglerna.

Landskapsarkitektens kan ses som nyckelrollen mellan flera yrkeskategorier i projektarbetet för att förbättra effektiviteten (Studentum 2012). Landskapsarkitekten kan analysera önskemål och idéer för att slutligen presentera en fungerande helhetslösning där flera olika yrkeskategorier arbetat tillsammans så även inom ekoturism där många yrkesgrupper arbetar tillsammans (Studentum 2012).

Landskapsarkitekten kan skapa förutsättningarna för en god ekoturism genom utformningen av ekoturismanläggningarna men även genom *utveckling och uppdatering av riktlinjer och kriterier* exempelvis Naturens Bästa kriteriedokument. I resultatet redovisas att landskapsarkitekten kan vara delaktig inom fem av sex detaljkriterier i Naturens Bästa kriteriedokument. Resultatet tyder på att landskapsarkitekten skulle kunna bidra till arbetet med ekoturism inom delen utveckling och uppdatering av riktlinjer med sina kunskaper om utformning, inventering, analys, ekologi, natur, växter och skötselplaner. På liknande sätt skulle landskapsarkitekten med samma kunskap som nämnt kunna delta vid utveckling de mer specifika verksamhetsplanerna. Ekoturismanläggningarna har som krav att upprätta verksamhetsplaner för hur anläggningen ska bedrivas vid start och framöver (Lindberg, Hawkins & Western 1993, s.16-17).

För att kontrollera att ekoturismverksamheten bedrivs enligt ekoturismens krav ska *uppföljning ekoturismanläggningen* utföras (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s.8). Då landskapsarkitekten bevisligen kan utveckla och uppdatera kriterierna för att bedriva ekoturism antyder resultatet att landskapsarkitekten bör kunna följa upp ekoturismanläggningar för att se att kraven uppfylls. Jiborn¹ menar att uppföljningen i Sverige idag fungerar men inte efter avsatta regler på grund av den ekonomiska begränsningen inom ekoturism. Med en större budget skulle landskapsarkitekten kunna delta i arbetet¹. Landskapsarkitekten skulle kunna följa upp flera aspekter och effektivisera uppföljningen än att flera olika externa konsulter ska sköta uppföljningsarbetet. Landskapsarkitektens kunskap är dock ej tillräcklig inom alla uppföljningsområden och kräver experter till dessa specialområden till exempel teknik och avlopp.

Ekoturism är ett svårdefinierat begrepp som används på olika sätt världen över. Resultatet visar att det finns olika typer av ekoturismmärkning i världen. Med olika typer av märkning skapas det en osäkerhet inom branschen. Osäkerheten kan vara vilka krav som gäller var och kan man lita på alla certifieringar. Ett gemensamt begrepp och en gemensam organisation eftersträvas (Nationalencyklopedin 2012a). Gemensamheten skapar samma krav och trovärdighet inom världens ekoturism.

¹ Per Jiborn anställd hos Svenska Ekoturismföreningen, telefonsamtal den 2012-05-21.

Sammanfattningsvis kan landskapsarkitekten vara till hjälp och skapa en säkrare och högre kvalitet inom ekoturism genom *utformning och uppstart av ekoturismanläggning, uppdatering av riktlinjer och kriterier för hur ekoturismverksamheten ska bedrivas* samt *uppföljning av ekoturismverksamheter*. Det gemensamma problemet inom ekoturism är den ekonomiska bristen¹. Jiborn¹ nämner att företagen som upprättar ekoturismanläggningar har en begränsad budget samt är väl medvetna om hur det slutgiltiga resultatet ska se ut varvid de inte är intresserade av att ta hjälp av externa konsulter så som landskapsarkitekter. Min slutsats från samtalet med Jiborn är att utan ekonomiskt stöd eller en större och mer finansiell bransch kommer landskapsarkitekten eventuellt inte att få chansen att delta inom ekoturism. Uppsatsen och de två MFS-projekten kan ses som en start för landskapsarkitekten att utforska ekoturismen för bevisligen finns möjligheten för oss landskapsarkitekter att delta.

Referenser

- Andersson, M & Henricson, E. (2007). *Sustainable tourism in the Philipines – a Design proposal For Watercolors resort*. Opublicerat manuskript. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitetet.
- Department of environment and natural resources (u.å). *Forest resources*. Tillgänglig: <http://www.dnr.gov.ph/index.php/component/content/article/10.html> [2012-05-14]
- Ekoturismföreningen (2004a). *Hur bildades föreningen?*. Tillgänglig: <http://www.ekoturism.org/ekoturismforeningen/dettavill/hurBildades.asp> [2012-05-21]
- Ekoturismföreningen (2004b). *Naturens Bästas*. Tillgänglig: <http://www.ekoturism.org/naturensbasta/index.asp> [2012-05-21]
- Ekoturismföreningen (2004c). *Så här utvecklades kraven*. Tillgänglig: <http://www.ekoturism.org/naturensbasta/kriterier/utvecklades.asp> [2012-05-21]
- Ekoturismföreningen (2004d). *Sök till Naturens Bästa!*. Tillgänglig: <http://www.ekoturism.org/naturensbasta/attSoka/index.asp> [2012-05-21]
- Ekoturismföreningen (u.å.). *Detta är ekoturism*. Tillgänglig: <http://www.ekoturism.org/nyfiken/dettaArEko/index.asp> [2012-04-17]
- Fennell, D. (2003). *Ecotourism: an introduction*. 2 ed. London: Routledge
- Gustavsson, O & Nordlund, E. (2006). *The royal muntanda river lodge, Zambia – An example of landscape design accordance with ecotourism principles*. Opublicerat manuskript. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitetet.
- Hanneberg, P. (1996). *Ekoturism eller ekoterrorism?*. Söderköping: Bra miljö AB.
- Hellmark, M. (red.) (2004). *Rena semestern: om ekoturism i Sverige*. Stockholm: Svenska naturskyddsföreningen.
- Iacobucci, D. (2005). *Ecotourism Achitecture*. Opublicerat manuskript. Cincinnati: University of Cincinnati.

¹ Per Jiborn anställd hos Svenska Ekoturismföreningen, telefonsamtal den 2012-05-21.

- Internationella programkontoret (2012). *Minor Field Studies*. Tillgänglig: <http://www.programkontoret.se/mfs> [2012-05-08]
- Landguiden (u.å.a). *Filippinerna*. Tillgänglig: <http://www.landguiden.se/Lander/Asien/Filippinerna?p=1> [2012-05-14]
- Landguiden (u.å.b). *Zambia*. Tillgänglig: <http://www.landguiden.se/Lander/Afrika/Zambia?p=1> [2012-05-17]
- Lindberg, K., Hawkins, E.D. & Western, D. (red.) (1993). *Ecotourism: a guide for planners & managers*. Nort Bennington, Vermont: The Ecotourism Society
- Nationalencyklopedin (2012a). Svenska. [Elektronisk] I *Nationalencyklopedin*. 1 skärmsidor. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/ekoturism> [2012-04-18]
- Nationalencyklopedin (2012b). Svenska. [Elektronisk] I *Nationalencyklopedin*. 1 skärmsidor. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/turism> [2012-04-27]
- Naturens Bästa (2004a). *En bra idé för naturskydd*. Tillgänglig: <http://www.naturensbasta.se/ekoturism/braide.asp> [2012-05-21]
- Naturens Bästa (2004b). *Ett framgångsrikt märke – som många har bidragit till*. Tillgänglig: <http://www.naturensbasta.se/sponsorer/index.asp> [2012-05-21]
- Naturens Bästa (2005a). *En halv miljon till Naturens Bästa resesajt*. Tillgänglig: <http://www.naturensbasta.se/nyheter/detalj.asp?ID=93&AktivMeny=500&AktivUnderMeny=520> [2012-05-21]
- Naturens Bästa (2005b). *Naturens Bästas resultat summerade*. Tillgänglig: <http://www.naturensbasta.se/nyheter/detalj.asp?ID=88&AktivMeny=500&AktivUnderMeny=520> [2012-05-21]
- SACO (2012). *Arkitektyrken*. Tillgänglig: <http://www.saco.se/Yrken-A-O/Arkitektyrken/> [2012-05-25]
- SIDA (2012). *Så arbetar vi*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Om-oss/Sa-arbetar-vi/> [2012-05-07]
- Studentum (2012). *Landskapsarkitekturprogrammet*. Tillgänglig: http://www.studentum.se/Landskapsarkitekturprogrammet_Alnarp_70767.htm [2012-05-25]
- Svenska Ekoturismföreningen (2005). *Naturens Bästa kriteriedokument*. Tillgänglig: <http://www.ekoturism.org/naturensbasta/kriterier/kriterierna.asp> / Kriteriedokumentet i sin helhet [2012-05-21]
- TIES (1990). *What is Ecotourism?*. Tillgänglig: <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> [2012-04-17]
- UNWTO (2011). *Highlights 2011 Edition*. UNWTO Publications Department.
- Wearing, S. & Neil, J. (2009). *Ecotourism: impacts, potentials and possibilities?*. 2nd ed. Amsterdam: Butterworth-Heinemann
- Weaver, D.B. (1998). *Ecotourism in the less developed world*. Wallingford: CAB International
- WCED. 1987. *From One Earth to One World: An Overview*. Oxford: Oxford University Press.